

КЗ «Харківський Центр дитячої та юнацької творчості №2

Харківської міської ради»

Методична розробка відкритого заняття на тему:

**"Лісовик, домовик, водяник - традиційні духовні
сили українців"**

2 -й рік навчання

вищий рівень

Вік дітей: 13 – 15 років

Керівник гуртка

“Кераміка”

Подрезова Олена Степанівна

Харків, 2015

Тема: "Лісовик, домовик, водяник - традиційні духовні сили українців"

Тип заняття: творчий проект

Мета:

1. Навчальна – вивчення та закріплення навичок технології ручного ліплення, повторення поняття «композиція»
2. Розвиваюча – розвивати дитину, як творчу особистість, розвивати увагу, творче ставлення, фантазію.
3. Виховна - виховувати інтерес до історії та етнографії своєї країни, до традиційних свят та обрядів, вивчення та дослідження їх у своєї місцевості

Обладнання: 1. Глина, стеки, ножички, мисочки з водою, дріт, ганчірки, папір, картон, скалки, турнетки, станки, дошки або пластинки, фарби, пензлі, олівці, лінійки, лак, ґрунтовка, акриловий лак, клей ПВА

2. Моделі виробів, вироби дітей попередніх років, колекції гончарних виробів, книжки з гончарства, книжки з казками, картки, схеми, картинки, листівки, відбірка відео картинок, відеофільми, комп'ютер

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент.

1. Приготування робочого місця.
2. Розподіл глини.

2. Актуалізація опорних знань

2.1. Виставка робіт вихованців, які приймали участь у конкурсах та фестивалях попередніх років.

2.2. Презентація вихованця на тему дослідницької роботи «Нижчі духовні сили слов'янської міфології, зображені українцями в кераміці»

2.3. Прислів'я та приказки про чортів, домових та ішне.

3. Повідомлення теми заняття: "Лісовик, домовик, водяник - традиційні духовні сили українців"

4. Нова тема.

4.1. Теоретична частина

Теоретичний матеріал для лекції.

А. Поняття про духовні сили. Демонологічна класифікація відома в українському фольклорі.

В пантеоні українській міфології та народних вірувань існує 3 основних групи:

1. ПАНТЕОН СЛОВ'ЯН: Сварог, Перун, Дажбог та Хорс, Велес (Волос), Стрибог, Мокош, Світовид, Ярило, Купало, Симаргл
2. ЛЮДИ З НАДПРИРОДНОЮ СИЛОЮ: вовкулаки, упирі, нічниці, знахари (мольфари), градівники (хмарники), багатирі, відьми, інклюзники, покутники
3. ДУХИ ТА ЧУДОВИСЬКА: лісовики, водяники, чорти, польовики, болотяними, злидні, лісуни, мавки (нявки, бісиці), морок, лізун, блуд, лісниці, чугайстер, скарбник, страдчата, змії (метеор), перелесник, дика баба, нітка, домовики (хованець, вихованок, годованець) [6] (ДОДАТОК 5)

Дух – це безтілесна невидима сутність (істота), яка, проте, іноді, може показуватися людині, оскільки духи перебувають у постійній взаємодії з людиною і визначають її душевний і психічний стан [1]

В язичницькій традиції не було поділу на «вищих» Богів та «нижчих» Демонів. Всі духовні сили належали до божественного рівня, і лише з впровадженням світової релігії вони перейшли до «нижчих» і «злих»: ранньохристиянське уявлення про демонів пов'язане з образом злої демонічної бісівської сили. Таке розуміння «демонології» звужує сучасні уявлення про духовну сутність нашої прарелігії. [1]

Розглянемо демонологічну класифікацію і наведемо відомі з фольклору назви представників «нечистої сили».

Домовики. Господар, дідько, гуркало, вихованець - так його називали в різних місцевостях. Мало кому його доводилось бачити.

Домовик вибирав найтемніші закутки в хаті, часто оселявся за піччю. У бідного господаря він був голим, у багатого — вкритий шерстю. Улюбленим місцем проживання домовика було горище. Там він жив, щороку переходячи з одного кутка в інший. Проявляв себе домовик по-різному. Перед якоюсь подією він міг пустити воду зі стелі на підлогу або на стіл. Вночі міг гучно застукати або покликати на ім'я господаря. У цьому разі досвідчені люди радили не відгукуватись до трьох разів. Посеред ночі домовик міг спуститися і вилизувати ложки. Домовик нерідко підкрадався до сонного і починав його душити.

Домовик міг бути охоронцем домашнього вогнища, захисником сім'ї, а міг бути й злим духом, наслати на дім нещастя. Все залежало від того, як поважав його господар, переселяючись в нову хату. [2]

Русалки. Святьоха, лоскітниця — так називали володарку річкових і озерних чертогів — русалку. Це вродливі дорослі дівчата з русявим розпущеним волоссям. Їхньою батьківщиною були річкові ями Дніпра-Славути, звідки вони розходились по інших річках, озерах, криницях. Там вони з утоплениць та дітей, померлих нехрещеними (потерчат), і примножували свій рід.

Русалчин Великдень — четвер під час Зелених свят — святкували всі русалки. Селяни в четвер намагалися не купатися, не бродити лісами й полями, боялись, що русалки могли чарами заманити до себе й залоскотати до смерті. [2]

Мавки (Навки, Нявки) - за українськими повір'ями, мавками ставали померлі до хрещення діти. Вони не мають тіла, не віддзеркалюються у воді. Мавки і русалки мають багато відмінностей.

Відьми були посередниками між світом реальним і потойбічним. Цікаво, що саме слово походить від давньоруського «Ведь» — знати, що зазначає про давнє походження цього образу в українському фольклорі.

Відьми бували двох категорій: вчені та від народження. У відьом, що такими народились, має бути хвостик, учених можна було розпізнати за ковтуном на потилиці, котрий ніяк не можна було розчесати. Природна відьма вважалася

вищою за вчену, більше за неї знала, але капостей робила менше. Природні відьми здобували чаклунське знання у спадщину.

Відьми хитрі й підступні, але у мирних селян була на них управа. Злодійки згинуть, якщо по їхніх тінях вдарити палкою з осики або клену.

Чорти та біси різняться між собою мастю: чорт — чорний, а біс — рябенький, та чіткої межі між ними у народних повір'ях не існує.

І чорт, і біс, як правило, людиноподібна істота з ріжками, хвостом, копитцями і рильцем, але цю подобу вони легко змінюють на образи вродливих парубків, коней тощо. Наведемо синоніми, найчастіше вживані у народних переказах про чортів. Це ідоляка, злидень, кадук, куцан, шатан, хамінок, враг, облуда, бузиновий цар...

У чортів та бісів існує своя класифікація, а також розподіляються місця їхньої діяльності. Чорти бувають польові, лісові, болотяні, водяні, очеретяні і ті, що живуть у пеклі. Найвищими у цій класифікації є Сатанаїл — бісівський цар, Пек — володар пекла, та Диявол, або Гаспид — цар чортів.

Чорти та біси чинять чимало зла роду людському, вони завдають шкоди господарству, насилають на людей злидні та хвороби, крадуть небесні світила, але основне їхнє заняття — полювання за душами. Чортам відомо, де сховані скарби, і вони ретельно охороняють ті місця та папороть у час її цвітіння, оскільки саме цвіт папороті дає можливість знайти скарби. Знайти чорта можна в місцях його проживання, а також на роздоріжжях та під бузиною — диявольським деревом. Для захисту від чорта існує велика кількість магічних прийомів: найрозповсюдженіший — перехреститись і тричі плюнути на ліве плече, на якому, кажуть, сидить чорт. [2]

Б. Духи води, лісу та землі в демонологічному світогляді українців.

Серед демонологічних образів стародавніх повір'їв українців споріднені за суттю і походженням водяник, лісовик, домовик, болотяник та ін., що уособлювали різновиди нечистої сили. Як і всі духи, що є на землі, водяник походить на чорта. Після скинення Богом чорта та злих духів з неба кожен з них летів до землі 40 діб і де

знаходився тоді, коли Бог сказав «Амінь», там і залишився: у воді – водяник, у болоті - болотяник, у лісі – лісовик. [1]

В образі **водяника** одночасно поєднуються антропоморфні та зооморфні риси: він подібний до діда з довгою бородою, проте має й хвіст. Важливою рисою є його здатність перетворюватися в різні істоти: у чоловіка, дитину, козла, пса, качура, рибу тощо. Водяник це володар ставків, водоймищ, який «старшує» над русалками та опікується рибами. Водяник, розгнівавшись, міг руйнувати греблі і млини. [6]

Аналогічно трактується в українських переказах і **польовик** – «польовий біс» - міфічний володар полів. Як і інші «нечисті духи», польовик може прибирати різний вигляд (постаті кума, бугая, козеня, птиці). Збавляти людей і вводити їх в оману. За переказами, живуть польові чорти в степах, полях і лугах, могилах і ровах.

У стародавніх повір'ях українців небезпека, яка підстерігає людину в лісі, уособлювалася у фантастичному образі **лісовика**. Замальовуються лісовики в різних іпостасях та з відмінними функціями. З одного боку – це лісовий чорт, що може прибирати різного вигляду (вихору, свічки, людини, тварини). Найчастіше він замальовується як старезний, кошлатий дід. Лісовик, на відміну від людей, не має тіні. Лісовики зваблювали жінок, збивали людей з дороги, душили їх та робили різну шкоду. [6]

Існували й інші версії, згідно яких лісовики – це «пастухи звіра», у функції яких входило охороняти звірів від хижаків, мисливців, різних небезпек.

Цікавою є постать великого лісового бога Карпат – **Чугайстра** (називають його і **Чугайстрин**). На Бойківщині забулося ім'я Лісового діда Чугайстра, тут його називають просто Дідом, дідьком, на Закарпатті називають Ночником, на Рахівщині (Закарпаття) дали ім'я Гай. [5]

Чугайстрин – охоронець людини далеко від дому (у лісі, на полонині), охоронець вогню і від вогню, захисник пастухів і лісорубів. Коли з ним

добре поведеться, то попередить, коли саме ведмідь нападе на стадо. В той же час він і сам нагадує собою ведмедя. Чугайстер – оброслий білою або чорною шерстю, має бороду, сині очі; спить, звившись у клубок десь у кущах, або в сухому листі чи хмизі. Чугайстрові всі звірі в лісі підвладні. Не можна кривдити слуг Чугайстра – «звірів лісових».

[5]

4.2. Міфологічні історії з українського народного фольклору про дивовижні пригоди гончарів – розповіді, приготовані дітьми.

4.3. Практична частина

4.3.1. Ознайомлення з роботами народного майстра України Миколи Вакуленко: переглядання альбому з фото його творів.

4.3.2. Слайд-шоу різних чортиків, домовиків, лісовиків – роботи гончарів України ХХ – ХХІ віку.

4.3.3. Алгоритм виконання роботи

- Вибір тематики – сюжету. За оповіддю, народним анекдотом, за прислів'ями та приказками, за українськими легендами.
- Приблизний ескіз майбутнього твору.
- Обговорення технік виконання роботи за ескізом, врахування матеріалів, їх кошторис. Описання послідовності роботи.
- Практичне виконання дітьми роботи. Індивідуальна допомога та підтримка. Використання станків для великих робіт
- Вибір декорування та оздоблення.

5. Засвоєння отриманих знань.

5.1. Обговорення заданої теми. Самоконтроль, та контроль – виникнення помилок

5.3. «Анекдот на закуску»:

Приходит сатана к Богу и говорит ему заведи от меня одного грешника. Ей-богу не могу уже с ним. Представляешь, убил всех демонов, чертиков, залез на мой трон и кричит: «где здесь переход на следующий уровень?»»

5.2. Підготовча робота до презентації виробу.

6. Підсумки роботи:

Попередня виставка робіт, підготовка робіт до просушування.

7. Завдання на дом.

Придумати розповідь – казку про свою роботу.

Знайти теоретичний матеріал, який можна використати для презентації своїх виробів.

Підготовка презентацій.

8. Прибирання кабінету

Міфологічні історії з українського народного фольклору про дивовижні пригоди гончарів.

1. «Їхав ганчар з горшками з ярмарку, а така завірюха кругом, що вже далі й їхати не можна, з дороги збився і з'їхав аж на кладовище, випріг там коня, положив йому сіна і сам сів вечеряти та й каже: «Іди до мене, Господи, вечеряти!». Аж це вилазе чоловік з-під воза й каже: «Ось я іду». Той хоч і злякався, так де ж йому дітись? «Як ідеш,- каже,- чоловіче, то сідай, будемо вечерять».

Повечеряли, а упиряка й каже: «Ти ж гляди не хрестися: ходім,- каже,- в двір на хутори; ось,- каже,- недалеко хутір».

«Та як же мені йти, коли в мене й скотинка, і горшки? Як його кидати?»

«Та,- каже,- нічого з ними не зробиться, ходім».

Пішли, доходять до одного двору, упир каже: «Ах, тут, с... с..., наймит Богу молиться». Підходять до другого. «Тут,- каже,- проклята невістка вікна похрестила, теж не може «рижник» штовхнув ногою, двері відчинилися, та вони й увійшли у хату. Чисто всі сплять долі; «рижник» заходився,- чисто всіх за голови переглядів. Невістка спить з дитиною коло припічка; він узяв, походив коло неї і зняв черепок з голови; тоді притулив той черепок, і набіг той черепок повен крові. Він випив ту кров, а далі ще один випив; наточив третього тай дає тому рижник»: «На,- говоре,- пий і ти!» А той каже: «Я не хочу пити: як таки можна християнську кров пити?» (Та все ходє по ногах хоче збудить, дак сплять дуже), «Пий, я тобі кажу, а то заллю!» - та за груди його! Тут півні заспівали, «рижник» хто його зна, де дівся, а ганчарь сам остався у хаті.

Порушались всі; невістка ворухиться, а не встане; ну, тут усі до «рижника»: «Це ти! Ах ти сякий-такий, це ти наробив!» - «Ні, це,- каже,- не я, а зо мною був хтось». Та й розказав усе геть як було.

Довго йому ни вірили, а тоді повели його у волость, взяли урядника, старосту; зібралися й пішли на кладовище. Роздивилися, а там нема ніякого знаку; так той чоловік показав, де упир лежав під возом. Почали копати,- до його, аж він лежить ниць; вони вгяють закрили і забили йому осиковий кілок; та як забивали, то кров вийшла аж на верх ями» (Решетилівка Кобеляцького повіту Полтавської губернії; записано В. Г. Кравченком; 74, с. 97—98).

2. «Їхав ганчар з горшками і становився на поляні ночувати. Шкапа пасеця а він лежить і не спить. От так як опівночі дивиця, розступаєця земля коло його. Земля розступилась, і наверх землі виступила труна; із труни виліз чоловік, знявся і попитів. Ганчаръ узав кришку із труни, обчертив нею кругом горшків та й ліг на ній. Так як перед тим, шо заспівають треті півні, прилітає той чоловік, назад ліг у труну, а кришки нима і не «рижник». Він устав і кажи: «Ганчар, мій дорогий торговець, отдай кришку!» Ганчар рижнику: «Не рижник хіба скажиш, де ти був, куди літав і хто ти такий – чи мертвий, чи живий чоловік». Він сперва було замявся, а потім і каже: «Я єсть мертвецьу старинний, привеликий рижник, а літав на одну свадьбу поробити молодим, щоб послули на посаді. Так ти возьми у моїй труні у головах ніж, обріж ним із чотирьох країв крижму тії, що труна всередині оббита, по кусочку, і як найдиш тих молодих в такій-то слободі та підкуриш їх крижмою цією, вони і тобі будить дана там привелика награда. Та скорій давай кришку, а то мені не время!» Ганчар обрізав з чотирьох країв крижми, отдав кришку. Яритник тоді ліг в труну і аж загуркотів в яму. Земля угіять ізішлась, і як будто нічого не було. Січас заспівали треті півні. Ганчар, як напас шкапу, раненько встав і поїхав у ту слободу, де молоді послули. Приїжає в ту слободу, коло того двора народу видимо-невидимо. Він будто і трижни, чого такого миру коло тії хати, і питає: «Що це тут робиця?» Єму розказали, шо так і так по-роблино: чи ни можиш ти одробити, ми тобі дамо великі подарки. «Та хто й зна, подивлюся». Ввійшов він у хату, дивиця: молоді як сиділи на посаді, так і послули, і їх ніяк ни розбудять. Узав він накурив їх крижмою, вони січас же устали, як і не було того. Ганчар взяв подарки і поїхав собі.

На другу ніч знову став він у полі ночувати, в другому місті. Являєця угіять той 10рижник і каже: «Здрастуй, ганчар, мій дорогий торговець! Ну, шо, був ти у тих молодих і одробив їх?» - «Одробив».- «От шо, мій дорогий торговець,- каже 10рижник,- як ти їздиш з горшками, а грошей все не маєш, хочиш, я тебе научу 10рижник1010 бути, так ти, шо задумаєш, те і зробиш?» Ганчаръ рижнику: «Та я – сорок літ возю ці горшки, у мени велике сімейство, і так тіки, тіки пропитаніє. Так, пожалуста, навчи, щоб міні не їздити уже з цими горшками». Яритник навчив його 10риж примусу, а він на другий день поїхав додому. Як приїхав додому, а в сусід свадьба. Його і не покликали на свадьбу, а він поробив так, шо молоді і вся свальба розбіглась вовками, поробились вовкулаками. У їхній слободі був охотник такий, він ловив звіра у полі так: вирита глибока яма, прикрита хворостцем ріденько, а над нею на палці шо-небудь повісить, або курку, або гуску, і звіряка, я/с г/тш стани доставати їх, так і рижникі в яму. На другий день чуть світ до того охотника прийшов старий дід рижни і сказав ему: «Гляди, як підиш до ями і як

попадуця вовки, так не бий ізразу, а додивляйся, як є на якому поясок, так розв'яжи єго, бо то не вовки, а люди». Охотник пішов до ями, а в ній попалось аж дев'ять вовків; став придивляця, аж вони усі в поясках. Пороз'язував пояски, всі стали людьми. Це була та сама свальба; молодий, молода і вся челядь, як поїзд їхав дев'ять чоловіка, так усі і побігли вовкулаками. Охотник привів їх додому; єго стали угощати за те, що одробив їм вовкулаків, а він сказав: «Це не мене одного поштуйте, а поштуйте і діда знахаря, Грицька Пайдуна: він мене навчив; якби не він, я б їх побив». Покликали Прижник того, угощають єго усим: тіки птичого молока нима єму. Стали угіять виражати поїзд, тіки рижни із двору, коріний кінь під молодими і упав і рижник. Знахурь Пайдун і каже: «Не трогайте єго! А ож рижник, як прийди той самий, що поробив вас вовками, і буде їсти коня». Так і случилось: прийшов сусід ганчарь і став їсти коня, прямо зубами рве кусками м'ясо і їсть. Тоді запрягли другого коня і поїхали, а рижник послі розказнили» (Слобода Ново- Катеринослав Куп'янського повіту Харківської губернії; 114, с. 222—224).

3. «Один раз горчешник ночував коло кладовища. Він там випріг свою кобилу, кормив її і варив кашу. Зварив він кашу і сів вечеряти, дивиця, прямо на єго пленда мертвець рижник, такий, шо тіко устав із могили. Прийшов він до горчешника та й каже: «Давай міні вечеряти: я їсти хочу!» Той горчешник дав єму каші. Ото він поїв усю кашу і сказав горчешникові: «Ходім тепер до мене у гості!» І тягне єго у могилу. Той мертвець хотів задушити горчешника, а він вирвавсь од єго рук і ушюл. На другий день, тіко розвиднилось, горчешник пішов у розправу і об'явив о случившемся. Староста вийшов с сотскіми на кладовище, і откопали того рижник, шо приходив до горчешника, і замітили, шо він ни так лижить, як єго клали. Староста узяв клинець дубовий і топор, клинець поставив на потилицю рижника і, а топором ударив по тому дубовому клинці, так і ввігнав увесь клинець у потилицю, аж кров бризнула з того рижника. Послі цєго удара в потилицю той рижник більш не ходив по землі лякати і душити людей» (Хутір Сгорівка Куп'янського повіту Харківської губернії; 114, с. 224 [3])

Колекція чортів. Садиба – музей Леоніда Смержа, Опішне, 2014 р.

Сюжетні композиції на міфологічну тематику. Музей – садиба Олександри Селюченко, Опішне, фото 2013 р.

Чорт з муз. інструментом, керамічна маска. Приватна колекція В. Лобойченко, Опішне, фото 2013 р.

Попільничка
«ЧОРТИК»
Михайло Катрица
Опішне, Полтавщина
1969

Попільничка
«ЧОРТ»
Михайло Катрица

Фігурки чортів 50 – 70х років. Музей им. Кричевського, Опішне, фото 2014 р.

Композиції з міфологічними образами. Приватна колекція Бориса Миколайовича Цибульника, С. Шарівка, Харківська обл., фото 2012 р.

Колекція робіт О.М. Ковальова у Валківській дитячій школі мистецтв, м. Валки, Харківська обл., Фото 2013р.

1. М. Вакулєнко (праворуч) на відкритті творчого проекту Гіві Міміношвілі (ліворуч) «Перекинуті мости» у 2013 році. 2. Роботи М. Вакулєнко. Опішне, фото 2013р.

Біля робіт Миколи Вакулєнко. Вихованці гуртка «Кераміка» на нагородженні Міжнародного конкурсу «Гончарні ВІЗІЇ країни» в музеї керамології, Опішне, 2014 рік.

СЛОВНИЧОК –ДОВІДНИК

Антипка, безп'ятко — чорт, якому дверима відбило п'яти, тому він кульгавий.

Анциболот, болотник — чорт, що живе тільки в болоті.

Біхрес — біс, який живе в лісі й схожий на мужика у червоній шапці.

Босірка — найнижчий ступінь у класифікації відьом. *Босоркун* — упир.

Блуд — лісовий дух, що заманює людей у нетрі.

Водяник — водяний біс.

Гайовик, лісовик, боровик — лісовий чорт.

Дворовик (Дворовой) - добрий дух усадьбы; бог, охраняющий от мора, пожара, грабежа всю живность и все добро во дворе крестьянина. Способствовал обогащению, благосостояния, счастьем хлебороба.

Жировик - божество, живущее в человеческом доме, в кладовых и закромах, в подвалах и на чердаках и способствующее благосостоянию, достатку; всячески охраняет продовольственные запасы от уничтожения.

Корча — відьма, яка перекидається на ворону.

Конюшник - «домашний» бог, охранявший конюшню и лошадей от всякой беды, болезней, пожара и т.д. Древние украинцы приносили пожертвования **Конюшнику**, оставляя в яслях конюшен на ночь всевозможные продукты.

Лісун — бог вовків, людиноподібна істота.

Мамун — чорт, який паморочить розум людей, щоб звести їх у гибле місце; краде жінок.

Мара — злий дух темряви, хвороби, смерті.

Морд — злий дух, що завдає людям мук і катувань.

Огнянець, пекельник — чорт, який постійно живе у пеклі.

Очеретяник — чорт, що живе в очереті.

Пасечник (Бортник, Бортняк) - древнеукраїнське божество, которое, согласно поверью, охраняло борту (первоначальные ульи - выдолбленные колоды, которые навешивали на деревья, а в более поздние времена - пасеку. По легенде, **Пасечник** занимался борту или ульями так, что хозяину «не было необходимости в них заглядывать.

Пек — пекельний цар, володар потойбічного світу.

Пекун (ЩЕЗБЫ) - маленький кровожадный божок, который быстро растет, растет до безобразных размеров, пытаясь поглотить как можно больше людей, когда они ссорятся. По поверью, его могло преодолеть, уничтожить только согласие между людьми. Образ **Пекуна**, имеется сейчас в фольклоре украинских гуцулов.

Перелесник — злий дух у вигляді вогняного змія, що літає вночі до жінок, іноді це дух померлого чоловіка.

Полубіс — напівбіс-напівлюдина, народжений від шлюбу біса і жінки.

Польовик — чорт, що живе у полі.

Сарайник - домашний бог древних українцев, который оберегал хозяина здания от болезней, воров и дикого зверя.

Скарбівничий, скарб, скарбівник — чорт, що живе у багача, який продав свою душу дияволу; стереже і збільшує багатство.

Стодольник - божество, охраняющий стодолу, способствует богатству и благосостоянию украинцев

Убияник — чорт, на якого полюють вовки.

Упир — перевертень, або померлий відьмак, народжений від шлюбу чорта або вовкулаки і відьми; возить на собі відьом на Лису гору під Київ.

Хапун — чорт, що хапає в нетрях дітей.

Хлебник - домашнее божество, оберегало зерно и муку в закромах от порчи и грызунов. Согласно поверью, способствовало удачной выпечке хлеба.

Цур, Щур — домашнє божество, охоронець роду, посланець душ померлих.

Чередільниця — відьма, що віднімає у корів молоко.

Шезун — злий дух, що насилає хвороби, мор на людей.

Юда — злий дух, що примушує людей битись один з одним.

Явида — чорт, що може зникати і з'являтися знову.